

САМАРҚАНД МИНИАТЮРА САНЪАТИ МАКТАБИНИНГ ЭСТЕТИК ВА РОМАНТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Лайло Усмонова

Самарқанд давлат тиббиёт институти ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада борликни эстетик жихатдан идрок этиш, ўрганиш ҳамда англашда миниатюра санъатининг ўрни, Шарқда тасвирий санъатнинг мўжаз турининг кенг ривож топиши ҳамда Самарқанд миниатюра мактабининг ўзига хос бадиий-эстетик хусусиятлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: миниатюра санъати, деворий суратлар, китобат санъати, Самарқанд миниатюра мактаби, эстетик хусусиятлар, “Хамса”.

AESTHETIC AND ROMANTIC FEATURES OF THE SAMARKAND SCHOOL OF MINIATURE ARTS

Laylo Usmonova

Teacher of Samarkand State Medical Institute

ABSTRACT

This article highlights the role of miniature art in aesthetic perception, cognition, as well as the study of reality, the wide distribution of this graceful type of fine art in the East, as well as the peculiar artistic and aesthetic features of the Samarkand school of miniature art.

Keywords: miniature art, wall painting, book art, Samarkand school of miniatures, aesthetic features, “Hamsa”.

КИРИШ

Барча санъат турлари каби миниатюра санъати ҳам ҳар қандай вазиятда инсоннинг, миллатнинг, халқнинг маънавий оламини бойитишни, бинобарин, умуминсоний эзгуликка даъват этишни олий мақсад қилиб қўяди. Ўзининг эртакона-фантастик, романтик ва эстетик хусусиятлари орқали инсонлар олдида гўзаллик оламини очиб беради, уларнинг эстетик дидларини ривожлантиради, билим олиш ва фалсафий мулоҳаза юритишга ундайди ҳамда атроф муҳитдаги барча нарсани гўзаллик асосига таяниб қабул қилишга чорлайди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Тасвирий санъатнинг мўжаз бир тури “миниатюра” санъати ўзининг бетакрорлиги билан дунёга машҳур бўлиб, дастлабки кўринишларидан то бугунги кунларгача кишиларнинг маънавий оламини бойитишга, бадий-эстетик дидининг шаклланишига, руҳиятини тарбияланишга ўз ҳиссасини қўшиб келмоқда.

Эстетик онг ва санъатнинг мураккаб тизим сифатидаги моҳиятини ёритиб берган Ю.Б.Борев: “...санъат концептуаллик сари интилади, у глобал тафаккурга, умуминсоний муаммоларни ечишга, дунё ҳолатини англашга монё. Санъаткор ўз қаҳрамонининг тақдирига ҳам, бутун одамзод тақдирига ҳам бефарқ эмас, у тарих миқёсида фикрлайди”, деб таъкидлайди” [3; 124].

Марказий Осиё миниатюра санъатида романтик руҳиятнинг мужассам бўлиши борасида Г.А.Пугаченкова кўйидагиларни айтганлар: “Ислом таълимотида, жонли образлар ва мавжудотларни тасвирлаш ман этилган бўлсада (Қуръонда бу тўғридан-тўғри кўрсатилмаган), бундай таъқиқ диний мазмунга эга бўлган кўлёмаларга мувофиқ амал қилинган. Адабий асарлар эса бундай чекловларга қарамасдан, улардан мустасно бўлиб, турли суратлар билан безатилган. Шунга кўра, Шарқ адабиётининг романтик дунёсини очиб беришда (айниқса, шеъриятда), кўлём китобларнинг безатилиши бутун жараёни ичида, айнан, миниатюра рангтасвирининг руҳий ҳолати жавоб бера олар эди” [4; 4]. Дарҳақиқат, адабий асарларнинг, хусусан, шеъриятнинг батафсил маъно-мазмуни, шарқ халқларининг эстетик хазинаси бўлиб ҳисобланадиган ва адабий образларга романтиклик бахш этишда улкан имкониятларга эга бўлган – миниатюра асарларида яққол ўз ифодасини топгандир.

НАТИЖАЛАР

Эстетик ва романтик хусусиятлари нуқтаи назаридан Марказий Осиё миниатюра санъатини айнан бадий мактаблар тизими ва уларнинг ўзига хос жиҳатлари асосида кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Амир Темур давридаги маданий ва ташқи алоқаларнинг йўлга қўйилиши ва санъат вакилларининг бир жойга тўпланиши натижасида Самарқандда шарқона тасвирий санъат мактаби шаклланади. Турли анъаналарга, услубларга эга бўлган тасвирий санъат мактабларининг яқинлашуви, уйғунлашган илғор Самарқанд мактабининг шаклланишига сабаб бўлади.

Юқорида таъкидланган Самарқанд миниатюра мактабининг эстетик ва романтик хусусиятларига қисқача тўхталиб ўтсак. Дарҳақиқат, қадим замонлардан мерос бўлиб келаётган санъат асарлари инсоният маънавий руҳини

юксалтириб, Уйғунлик, Гўзаллик ва Улуғворлик сари етаклаган. Санъат нафақат ҳар бир кишининг ички дунёсини юксалиб бориши, балки бутун жамиятнинг ривожланиши учун ҳам имконият яратиб келган. Бу борада тасвирий санъат муҳим аҳамиятга эга.

Ўрта асрларда Шарқда барча соҳаларда уйғониш рўй бериб, XIV асрлардан бошлаб тасвирий санъат соҳаси ҳам юқори чўққиларга эриша бошлади ва асосан икки оқимда ривожланди – монументал ва миниатюра рангтасвирида. Марказий Осиёда тараққий этган монументал рангтасвир ва умуман, тасвирий санъат Амир Темур даврида эстетик жиҳатдан янги шакл ва мазмунда ривожланди. Испаниянинг Амир Темур саройидаги элчиси Руи Гонсалес де Клавихонинг кундаликларида ҳам шу ҳақда баён этилган. У Амир Темур саройи меҳмонхоналарини таърифлар экан, сарой деворлари монументал-рангтасвир фрескалар билан моҳирона қопланганини таъкидлаб ўтади [5; 25]. Тасвирий санъатнинг мўжаз рангтасвири, яъни миниатюра тури эса, китоб графикаси ва шеърят билан боғлиқ ҳолда кенг ривож топди.

Миниатюрачи рассомларнинг ишлаш услублари ва усуллари Марказий Осиёнинг барча ҳудудларида деярли ўхшаш бўлганлиги учун тасвир чизмаларининг нусха ва намуналар кўринишида турли географик ҳудудларга кенг тарқалиши натижасида ва ниҳоят, мусаввирларнинг бир ҳукмдор саройидан бошқа ҳукмдор саройига кўчиб юриши сабабли миниатюра санъатининг муайян ҳудудий ва бадий мактабларининг алоҳида жиҳатларини кўрсатиш мушкулдир. Бундан ташқари, қадимги қўлёзмалар миниатюраларида уларнинг қаерда яратилганлиги кўрсатилмаган. Аммо бу мактаблар мавжуд эди. Уларни аниқлаб олишга бир қанча ташқи белгилар ёрдам беради: миниатюраларда тасвирланган либослар, бош кийимларининг фарқли томонлари, меъморий иншоотлар ва муайян этник муҳитга мувофиқлиги.

Бу белгилар мактабларнинг эстетик категорияларини белгилаб бермаса-да, миниатюралар яратилган жойни аниқ кўрсатиб беришга хизмат қилади. Негаки, миниатюра асарларида тарихий хроникаларни (йилнома), классик бадий асарларнинг эпизодларини акс эттирган шарқ мусаввири, асосан, қаҳрамонларини ўз даври ва муҳити шарт-шароитида ва либосида тасвирлаб берар эди [4; 5].

МУҲОКАМА

XIV-XVII асрларда миниатюра санъати юксак даражада камол топиб, айнан шу даврларда Марказий Осиёда “Самарқанд миниатюра мактаби”, “Ҳирот миниатюра мактаби”, “Бухоро миниатюра мактаби”, “Тошкент (Шохрухия)

миниатюра мактаби” сингари ушбу йўналишдаги қатор ижодий мактаблар вужудга келган.

Марказий Осиё халқларининг мифологик, эпик, панд-насихатли, эртакона-фантастик, фолклёр ижодиётининг илк кўринишлари археологик қазилмаларда топилган деворий суратларда намоён бўлади. Уларнинг бирида олимлар афсонавий саркарда Рустамнинг қаҳрамонга ҳаракатлари, гуноҳсиз ўлдирилган Сиёвушга аъза тутиб йиғлаш маросими, Шоҳ Феридуннинг Серв шоҳи қизларига учта ўғли учун совчиликга бориши маросими тасвирларини аниқлаганлар. Самарқанддаги сарой меҳмонхонасида ҳашаматли карвон ва кўплаб меҳмонлар намоёиш этилган; сўғд ёзувлари Самарқанд шоҳи ҳузурига Чағаниён ҳукмдори элчилари орқали хизматкорлар, энага ва таниқли совчилар кузатуви остида малика тўй карвонининг келиши, ҳамда совға ва ҳадялар ҳақида маълумот беради. Аксарият деворий ёзувларнинг мазмуни ҳозирча сир бўлиб қолмоқда. Уларнинг турли-туманлиги ва бойлиги эса ҳайратда қолдира олиш даражасида ажойибдир. Жумладан: жанг ва базмлар, қабул маросимлари ва суҳбатлар, мусиқий асбоблардаги ижро ва нарда ўйинлари, қалъаларни забт этилиши ва назокатли учрашув сахналари, қурбонлик келтириш маросимлари ҳамда шеър ёки филсимон маҳлуққа ўтирган тўртта кўли бор маъбуда тасвири ва ҳ.к. Такрорланишлар бўлмасида, аммо нимадир бу деворий нақшларни бирлаштириб туради. Маълум турли усулларга эга бўлган умумий услублар Марказий Осиёда бир нечта маҳаллий бадиий мактаблар фаолият кўрсатганлигидан далолат беради [4; 2].

Жаҳон тасвирий санъати хазинасидан муносиб ўрин олган миниатюралар Шарқ халқларининг бадиий меросидир. У анъанавий китобат санъатининг таркибий қисми бўлиб, қадимги нодир кўлёмаларни зийнатлаш билан бирга, мазкур асарлардаги илғор инсонпарварлик ғояларни, олийжанобликка бўлган интилиш, гўзаллик тўғрисидаги тасаввурни ифодалашга ҳам хизмат қилган.

Миниатюра санъати Эрон, Хуросон, Мовароуннахр ва Хиндистонгача бўлган худудда бир даврга хос бадиий-эстетик ходиса эди. Эстетик ва романтик хусусиятлари нуқтаи назаридан Марказий Осиё миниатюра санъатини айнан бадиий мактаблар тизими ва уларнинг ўзига хос жиҳатлари асосида кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, бу мактаблар услубий жиҳатдан бир – бирига жуда яқин бўлсада, айнан ўхшаш эмасдир. “Шарқ миниатюра ранг тасвири халқнинг оламни идрок этиши ва ҳис этишини образларда мужассамлаштиради ва бу билан ҳаётий воқеъликни, халқнинг тарихий ва диний ўзига хослигини жонли образларда тасвирлайди, бинобарин, “ҳаёт кўзгуси” ҳисобланади” [6; 8].

Марказий Осиёдаги дастлабки миниатюралар XIII – XIV асрларда Самарқандда пайдо бўлганлигини ёзган Ш.Аскарлов кўйидагиларни таъкидлайди: “миниатюраларнинг муаллифлари мўғуллар билан бирга Мароғ, Табриз, ва Султонияда ўтроклашган ва ўзига ҳос услубни яратишган. XIV асрда Табризда (Эрон) тўртбурчак, тўғри чизиқли тасвирга эга, ранглари вазмин кучли туркий миниатюра мактаби фаолият юритган. Ундаги ранг ва услуб – месопотамча, булут ва дарахтлар – хитойи, меъморчилик намуналари ва персонажлар – туркистонча тамойилга эга. Кўчманчи қабилалар билан бирга келган уйғур рассомлари бу мактабга Марказий Осиё ғорларидаги тўғри чизиқли маҳобатли тасвирларни эслатувчи ифода услубини олиб киришган” [1;10].

Марказий Осиёда санъат тарихининг энг катта ва ўзига ҳос тараққий этган даври – бу, асосан, темурийлар даври ҳисобланади. Бу давр санъатининг серқирралиги шундаки, кўпгина халқлар ўртасида шаклланган тасвирий санъат мактаблари марказлашган бир қиёфасини, айнан, темурийлар даврида топади. Амир Темур давридаги маданий ва ташқи алоқаларнинг йўлга қўйилиши ва санъат вакилларининг бир жойга тўпланиши натижасида Самарқандда шарқона тасвирий санъат мактаби шаклланади. Турли анъаналарга, услубларга эга бўлган тасвирий санъат мактабларининг яқинлашуви, уйғунлашган илғор Самарқанд мактабининг шаклланишига сабаб бўлади.

Афсуски, XV аср миниатюраларидан бизгача кам етиб келган. Самарқанд миниатюра мактаби намояндаларининг асарлари атрофлича санъатшунос олималар Г.Пугаченкова ва О.Галеркина томонидан таҳлил этилган бўлиб, улар асосан мазкур мактаб миниатюраларининг тарихий жиҳатларига эътибор қаратганлар.

Мавжуд бўлган асарларни таҳлили натижасида, кўришимиз мумкинки, Самарқанд мактабига тааллуқли миниатюраларда асосан иккита йўналиш намоён бўлади: севги-муҳаббат, табиат гўзаллигини акс эттирадиган асарлар (романтик йўналиш), ва турмуш манзараларини акс эттирадиган асарлар (жанрли йўналиш). Бу йўналишлар сюжетлар танлови билан эмас, балки бадиий талқини орқали аниқланади.

Г.Пугаченкова таҳлили бўйича, Самарқанд миниатюра мактабига тегишли, Истамбулдаги “Илдый” кутубхонасида сақланаётган “Самарқанд истехкомидаги жанг” миниатюраси мазмунан қаҳрамонона руҳда тасвирланган бўлиб, мазкур асарда Темурийларнинг авлодидан бўлган Халил Султон бошчилигидаги Самарқанд қалъасини мудофаа қилиш саҳнаси акс эттирилган. Миноранинг марказида Халил Султоннинг (миниатюранинг тепа қисмида исми ёзилган) ўқдан отаётганлиги, атрофида эса жангчиларнинг чўзиқ, турғун ҳолатда

турганлиги тасвирланган. Расмда жанг сахнаси ҳаётини акс эттирилган бўлиб, уруш эмас, балки кўзғолон кўринишида намоён этилган. Миниатюра ўта назик тарзда тасвирланган бўлишига қарамай, композиция соддалиги ва оддийлиги билан ажралиб туради. Ранглар уйғунлиги юқори даражада ишланган бўлмаса ҳам, тасвир аниқ ва равшандир. Мазкур миниатюра тарихий аҳамиятга эга бўлиб, томошабинда Самарқанд халқининг ва жангчиларининг қиёфалари, ташқи кўриниши, уларнинг либослари ва бош кийимлари тўғрисида тасаввурларни шакллантиради. Миниатюра Темурийлар даври эстетик хусусиятлари борасида аҳамиятли маълумотлар тақдим этади, муайян белгилар эса, муаллифи кўрсатилмаган бўлса ҳам, миниатюранинг қаерда яратилганлигини аниқлашга ёрдам беради.

1549 йилда Жомийнинг “Олтин занжир” асарига иллюстрацияланган миниатюралар қаторига фронтиспис кўринишида қўшиб қўйилган “Тоғдаги ов” миниатюраси эса, романтик руҳда яратилган бўлиб, гўзал табиатнинг ранг-баранг мадҳини акс эттиради (Салтыков-Щедрин кутубхонаси. Санкт-Петербург, рук.№434). Баъзи тадқиқотчилар (Ф.Мартин, Л.Иванов) бу миниатюрани XV а. 60-70 й. Ҳирот миниатюра мактабига алоқадор деб ҳисоблаганлар. Г.Пугаченкова ва Л.Ремпел эса, мазкур миниатюрада қўлланилган бадиий усуллар ва умумий услуб XV а. бошларига тааллуқлигини айтиб ўтганлар. Бундан ташқари, асарда тасвирланган тоғли ландшафт ва жониворларнинг тасвири шартли равишда акс эттирилмаган бўлиб, айнан Шаҳрисабз атрофидаги тоғлар ва муайян табиий муҳитга мувофиқ эканлиги аниқланган.

Шарқшунос олим, археолог М.Массон мазкур миниатюрада шер ва қуёш акс эттирилган шоҳона байроқнинг тасвирланиши миниатюрада Самарқанд ҳукмдорларидан бири тасвирланганлигидан далолат беради, деб айтган. Чунки, бу рамз Амир Темурдан мерос бўлиб, фақатгина Улуғбек ва Халил Султон даврида зарб қилинган тангаларда акс эттирилган. “...миниатюраларда ҳамиша яширин маъно бор, уни ҳар бир кузатувчи ўзича шарҳлашга мўлжалланган. Бугунги томошабин уни чиройли бир картина сифатида қабул қилади, муаллиф учун эса энг муҳими – композиция, ранг, турли хил имкониятлар воситасида ишнинг ғоясини беришдир. Миниатюра рангтасвирида ташбеҳ ва рамзлар қонун – қоидаларга бўйсунди. Айниқса, кўп қиёфали композицияда бирорта ҳам унсур йўқки, унга бирор маъно юклатилмаган бўлсин” [7; 35]. Дарҳақиқат, бадиий қўлёзмалардаги миниатюра рангтасвири, ўзининг бадиийлиги билан замонасининг халқ орасида шаклланган илғор ғояларини, дунёвий ҳаётини, муайян давр эстетик қарашларини тасвирлаб, гўзалликни акс эттирган.

Миниатюрада олтин рангда осмон, мовий булутлар, учта қоя (ҳаворанг, жигарранг ва бинафша рангда), ноёб ўсимликлар, арчалар, бургутлар, тоғ ҳайвонот олами – айиқлар, кийик, буғу, қоплон тасвирланган. Буларнинг ҳаммаси Ўрта Осиё тоғли ҳудуддаги табиати, ҳайвонот олами тўғрисида маълумотлар бериб, кўпроқ табиий эмас, балки романтик ландшафтни эсга солади. Қояларнинг талқини жонсиз табиатга жон баҳшида этаётгандек туюлади. Тасвирланган чавандозлар, мусиқачилар, овчилар фигуралари эркин намоён бўлиб, композициянинг динамикасини ўзига хос акс эттиради. Олимларнинг тахмин қилишича бу миниатюра Самарқанд миниатюра мактабининг эркин вакили Пир Аҳмад Боғишамолий қаламига мансубдир [4; 4]. Мазкур миниатюра асарларни таҳлили натижасида, кўришимиз мумкинки, Самарқанд мактабига тааллуқли миниатюраларда, асосан, иккита йўналиш намоён бўлади: биринчиси, севги-муҳаббат, табиат гўзаллигини акс эттирадиган асарлар. Буларни романтик йўналишга киритишимиз мумкин ва иккинчиси, турмуш манзараларини акс эттирадиган асарлар, яъни жанрли йўналиш. Бу йўналишлар бадиий талқини билан бир-биридан фарқланади.

Шеллинг фикрига кўра, “Санъат асарларида ижтимоий ва англамаган фаолиятнинг айнанлиги кўринади... Санъат асарларига хос бўлган асосий хусусият англамаганликнинг абадийлигидир (табиат ва эркинлик синтези). Ижодкор ўз асарига абадийликка ўхшаш, майлларига бўйсунган, унинг ўйларида мавжуд бўлган фикрлардан ташқари бор вужуди билан очилганда ҳам, ҳеч қандай сўнгги ақл ҳам эришиб бўлмайдиган нарсани жо қилади ” [8; 383]. Шу ўринда, Шарқ романтизми ҳам бутун жаҳонга, бутун илмий тафаккур оламига, бадиият дунёсига ўзининг мўжизали, қудратли поэтикаси ҳамда пинҳона теранликларга бой сир-асрорлари билан машҳур бўлиб, ўзининг бой тажрибаси билан асарлар мобайнида ҳайратга солиб келмоқда.

Улуғбек даври Самарқанд миниатюра санъатини таърифлашда ҳозир Истанбулдаги Тўпқопи Саройи Музейининг кутубхонасида сақланаётган, Низомийнинг "Хамса"сига ишланган 18 та миниатюра алоҳида аҳамият касб этади. Қўлёзманинг бошида ва охирида нашрий маълумотлар берилган. Биринчи варақда қўлёзма Улуғбек ҳукмдорлиги даврида, яъни 1446-1447 йилларда кўчирилганлиги, 318-варақ остидаги қисмида эса қўлёзма эгаси марҳум Амир Мирон ат-Табризийнинг ўғли Хожа Юсуфшоҳ эканлиги, қўлёзми хаттот Али ибн Искандар ал-Кўҳистоний кўчирганлиги, мусаввир Султон Али ал-Бовардий беаганлиги кўрсатиб ўтилган.

Мазкур қўлёзма 1967 йилда француз тадқиқотчиси И.С.Шчукин томонидан эълон қилинди. Асар муаллифи қўлёзмадаги 18 та суратнинг ҳар

бирига изох беради, уларнинг услубини қисқача таърифлайди ва китобни иккита уста безаган, деган хулосага келади. Унинг фикрича, 14 та миниатюра Султон Али ал-Бовардийнинг мўйқаламига мансуб бўлиб, қолган 4 та сурат номаълум муаллиф томонидан ишланган. И.С.Шчукин биринчи муаллифни мохир, бақувват, табиатни манзарадор қилиб чизишга мойил деб ҳисоблайди ва унинг миниатюраларида оғир, вазмин қиёфалар бир-бирини такрорламаслигини қайд этади. Иккинчи уста эса, И.С.Шчукиннинг фикрича, кескинликдан йироқ, мўйқалами енгил, ранглари нафис, умумий услубга кўра у Ҳирот рангтаъсир мактабига яқин туради.

Санъатшунос олима Муқаддима Ашрафий ўзларининг тадқиқот ишларида Самарқанд миниатюра мактабининг ўзига хос жиҳатларини кўрсатиб ўтиб, айнан Амир Темур ва Улуғбек даврига оид, Самарқанд мактабига тааллуқли миниатюралар бошқа миниатюра мактаблари вакиллари томонидан яратилган тасвирий санъат асарларидан персонажлар талқини ва либослари билан фарқ қилишини айтиб ўтганлар. Улардаги кишилар гавдасининг тасвири ўзига хос бўлиб, беллар бир оз пастга тушган ва шунинг учун ҳам оёқлар анча қисқа туюлади. Ҳамма жойда бош кийими бир хил — салладан иборат бўлиб, унинг узун солинчоғи олдинга ташланган.

Самарқанд мактабининг ўзига хос хусусиятлари ва тутган йўли ҳақида 1446-1447 йилларда Низомийнинг "Хамса"сига турли мавзуларга ишланган миниатюралар ҳам кенг тасаввур беради. Асардаги 5 та миниатюра "Хусрав ва Ширин" достонини, 3 та миниатюра "Лайли ва Мажнун", 7 та миниатюра "Ҳафт пайкар", 3 та миниатюра "Искандарнома" достонларини безаган. Мисол учун, Самарқанд мактабида биноларнинг тасвирлари ҳақида Низомийнинг "Хамса"си қўлёзмасига ишланган "Баҳром Гўр малика билан оқ қасрда"деб аталадиган сурат яхши таассурот беради.

Асарда полга ғишт йўлаксимон қилиб терилган, деворлар ранг-баранг қилиб безатилган. Баланд-баланд устунлар марказий равоқни кўтариб турибди. Ён томонларда симметрик равишда иккинчи қаватнинг хоналари жойлаштирилган бўлиб, уларнинг очик деразаларидан аёлларнинг бошлари кўзга ташланади. Композиция ён ва тик текисликларга қатъий бўлиб чиқилган. Бунда бирорта ҳам чизиқ нигоҳни теранликка тортиб кетмайди. Бино ичини бундай симметрик текисликлар орқали тасвирлаш на Ҳирот, на Бухоро мактабларига хос. Гарчи бу миниатюраларда бинонинг ичи йўлаксимон қилиб, текисликлар орқали тасвирлансада, бироқ уларда симметрия етишмайди. Бу композицияларда бинонинг ичи ҳамиша унинг олд қисми билан қўшиб акс эттирилади, бу эса композициянинг қатъий симметриясини бузиб қўяди.

Самарқанд миниатюрасидаги ушбу суратда аёллар жуфт-жуфт бўлиб ўтирган ҳолда бир-бирлари билан қизғин суҳбатлашмоқдалар. Учи белигача тушиб турган узун оқ рўмоллари улар қоматини янада расо қилиб турибди. Ушбу рўмоллар Темур давридаёқ урф бўлган бўлиб, бу қадимий бош кийимлардан фойдаланиш Самарқандда ҳамон давом этаётганлигини кўрсатади [2; 32-34].

Айтишимиз мумкинки, Самарқанд миниатюраларида бошқа мактабларга хос бўлган табиат манзаралари ва меъморий бинолар талқинини майдалаштириб юбориш, майда нарсаларни тасвирлашлар деярли учрамайди. Миниатюралардаги барча тасвирлар – табиат унсурлари, безаклар, нақшлар, меъморий бинолар, ҳаттоки кишиларнинг қад-қоматлари ҳам анча йирик қилиб тасвирланади. Йирик-йирик рангин соялар уйғунлиги эса тасвирларнинг таъсирчанлигини ошириб туради.

Шарқ халқлари маданияти тарихида Самарқанд миниатюра мактаби алоҳида ўринга эгадир. Мазкур мактаб мусаввирлари қўлэзма китобнинг ҳар жихатдан мазмунга бой бўлиши учун санъаткорона меҳнат қилишган. Шунинг учун ҳам, улар яратган ҳар бир безак ва тасвир гўзалликни, эзуликни ўзида мужассамлаштиради. Қўлэзма китоблардаги миниатюраларда тарихий сахналар, табиат манзаралари, гул, дарахтлар, меъморий иншоотлар ва бошқа тасвирларнинг шакли ўз аксини намоён этганлигини кўришимиз мумкин.

ХУЛОСА

Юқоридагилардан айтиш мумкинки, Марказий Осиёда қўлэзма китоблар йиллар ва асрлар давомида, аждодларимиз томонидан яратилган маънавий бойлик дурдоналарининг нафақат маданий ўчоғи, балки ягона билим бериш ва тарбия қуроли ҳам ҳисобланар эди. Миниатюра мактабларининг инсон эстетик тарбиясидаги ўрни ниҳоятда катта бўлиб, бу буюк мусаввирларнинг асарларида ўз аксини топгандир.

Ўтган асрларда миниатюраларнинг эстетик ва романтик жихатларини рассомлар, асосан, ранглар ва чизгилар кўланкаси салмоғи, вазминлик ва ёруғлик орқали ифодалашган. Жумладан, Самарқанд мактаби миниатюралари ёрқин ифодаланган бадий-эстетик ўзига хосликлари билан ажралиб, образлар мусиқий тугалланганлигини тасвирнинг воқеаларга бойлиги, рангларнинг маромига етказилганлиги туфайли таъсир кучига эга бўлган. Самарқандда шаклланган миниатюра санъати мактабининг аъёнлари ва ўзига ҳос эстетик ва романтик хусусиятлари жаҳон халқлари маданиятига алоҳида ҳисса қўшиб келмоқда.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Асқаров Ш. (2018) “Миниатюраларнинг идеал олами”. // “Санъат”. №3.
2. Ашрафий М. (1996) “Темур ва Улуғбек даври Самарқанд миниатюраси” – Тошкент. Гафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти.
3. Боров Ю. (1988) Эстетика.– Москва: Политиздат.
4. Пугаченкова Г.А., Галеркина О.И. (1979) “Миниатюры Средней Азии. В избранных образцах”. – Москва: Изобразительное искусство.
5. Руи Гонсалес де Клавихо. (1990) Дневник путешествия в Самарканд ко двору Тимура (1403-1406). – Москва: Наука.
6. Шоёқубов Ш. (2006) “Замонавий Ўзбекистон миниатюраси”- Тошкент. Ўзбекистон.
7. Ш.Мухаммаджонов билан суҳбат. (2000) “Китоб кўлэмаларининг қайта туғилиши” // “Санъат” 1.
8. Шеллинг Ф.В.Й. (1936) Система трансцендентального идеализма. – Ленинград: Огиз-Соцэкгиз.

REFERENCES

1. Askarov Sh.(2018) “Miniaturalarning ideal olami” // “San’at”. №3.
- 2.Ashrafi M. (1996) “Temur va Ulug’bek davri Samarqand miniatyurasi” – Toshkent. G’afur G’ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti.
3. Borev Yu. (1988) Estetika.– Moskva: Politizdat.
4. Pugachenkova G.A., Galerkina O.I. (1979) “Miniaturi Sredney Azii. V izbrannix obraxax”. – Moskva: Izobrazitelnoye iskusstvo.
5. Rui Gonsales de Klavixo. (1990) Dnevnik puteshestviya v Samarkand ko dvoru Timura (1403-1406). – Moskva: Nauka.
6. Shoyoqubov Sh. (2006) “Zamonaviy O’zbekiston miniatyurasi” - Toshkent. O’zbekiston.
7. Sh. Muhammadjonov bilan suhbat. (2000) “Kitob qo’lyozmalarining qayta tug’ilishi” // “San’at” 1.
8. Shelling F.V.Y. (1936) Sistema transtsendental’nogo idealizma. – Leningrad: Ogiz-Sotsekgiz.